

Výzdoba Klenotnice ve státním zámku Telč a její předlohová východiska

Jan SALAVA

ANOTACE: Článek pojednává o sgrafitové výzdobě tzv. Klenotnice na státním zámku Telč s důrazem na hledání jejich předlohových východisek. Na základě srovnání různých předloh a realizací se zabývá také otázkou datace výzdoby a jejího ikonografického a funkčního významu v rámci zámeckého komplexu.

Zachariáš z Hradce a jeho stavební aktivita na zámku Telč

7. listopadu 1550 přijíždí Zachariáš z Hradce do Telče a oficiálně se tak ujímá svého dědičského podílu. Následujícího roku se společně s dalšími šlechtici Českého království účastnil cesty do Janova k uvítání nového krále Maxmiliána II. a jeho manželky Anny Španělské. 15. ledna 1553 se na hradě Polná oženil s Kateřinou z Valdštejna a na Polné. Z manželství vzešel syn Menhart Lev, jehož narození se nejnověji klade do doby kolem poloviny 50. let. Kateřina zemřela roku 1571, možná při dalším porodu, a pohřbena byla v kostele sv. Jakuba, který sousedí se zámeckým areálem. V rozmezí let 1574–1576 se Zachariáš oženil s Annou Hedvíkou ze Šlejnic. Roku 1579 zemřel jediný syn a případný dědic panství Menhart Lev. Z druhého manželství vzešla dcera Kateřina, která se roku 1591 provdala za Ladislava Berku z Dubé. Zachariáš zemřel 6. února 1589 na svém sídle v Telči, kde je také pochován ve fúnerální kapli Věch svatých. Dle závěti byly ostatky první manželky a jejich syna pohřbeny v kapli společně s ním. Za svého života zastával řadu významných stavovských funkcí. Roku 1557 zasedl na moravském zemském soudu, následující rok se stal nejvyšším komorníkem a roku 1567 zemským hejtmanem. Jako člen zastupující Moravu se zúčastnil roku 1575 pražské korunovace Rudolfa II.¹

Přestavba starého hradu na nový palác je spojena se jménem Leopolda Estreichera. Rodina Estreichů byla usazena v nedalekých Slavonicích (město patřilo k panství Zachariáše) a působila na pomezí Čech, Moravy a Rakouska. Během jejího působení byly upraveny prostory v přízemí, Divadelní sál v patře a uzavřené nádvoří starého paláce.² Rokem 1554, vepsaným na erbovní kartuši se znakem Zachariáše z Hradce, je datována spojovací chodba mezi starým palácem a bývalou kuchyní, která se následně stala součástí tzv. severního paláce. Z nádvoří strany je chodba nesena arkádou o dvou travě. Samo nádvoří je od zbývajících

areálu odděleno zdí s oboustranným portálem, který má vročení 1556 a mistrovskou značku Leopolda Estreichera. Nádvoří bylo na východní a jižní straně prolomeno gotickými lomenými oblouky, které byly během Zachariášových přestaveb zazděny; východní stěna byla prolomena trojdílným pravoúhlým portálem a obě stěny doplněny pravoúhlými profilovanými okny. Nádvoří tak dosáhlo uzavřené formy s rozšířeným prostorem v interiéru.³ Kaple sv. Jiří, která se nachází v přízemí starého hradu vedle Klenotnice, má ve štukové výzdobě dataci 1564.⁴ Nově postavené schodiště na nádvoří nese na fasádě vročení 1563. Toto jsou letopočty, jež se dochovaly v této zámecké části in situ. Jak štuková výzdoba kaple, tak architektura schodiště se již svým pojetím vymykají předchozímu uměleckému cítění, dá se tedy s určitostí tvrdit, že od první poloviny 60. let na zámeckém areálu pracovala nová dílna. Na starém paláci se taktéž dochovala řada autentických krovů, které ilustrují jeho podobu a průběh stavebních prací. Pomocí dendrochronologie jsou datovány roky 1552–1555 na hlavní budově paláce a 1572 a 1573 na vestavěném schodišti.⁵ Palác byl osazen na dvou kratších stra-

1551–1552. České Budějovice : Veduta, 2003 (2. dopl. vyd.). ISBN 80-903040-8-7; BŮŽEK, Václav; HRDLIČKA, Josef. Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence. In *Opera historica 6: Poslední páni z Hradce*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 1998. S. 145–271. ISBN 80-7040-267-9; PAPROCKÝ Z HLOHOL A PAPROCKÉ VŮLE, Bartoloměj. *Zrcadlo slavného Markrabství moravského, v kterémž jeden každý stav, dávnost, vzácnost i povinnost svou uhléda, krátce sebrané a vydané roku 1593 skrze Bartoloměje Paprockého...* Ostrava : Genealogická agentura, 1993. ISBN 80-900647-1-X; LEDVINKA, Václav. Rezidence a dvůr Zachariáše z Hradce v Telči (1550–1589). In *Opera historica 3: Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 1993. S. 199–213. ISBN 80-7040-073-0; KRATINOVÁ, Vlasta; SAMEK, Bohumil; STEHLÍK, Miloš. *Telč: historické město Jižní Moravy*. Praha : Odeon, 1992 (= Památky. Městské památkové rezervace č. 39). ISBN 80-207-0381-0.

2 RADOVÁ Milada; RADA Oldřich. Mistr Leopold Estreicher a jeho slavonská stavební dílna. *Umění*. 1970, roč. 18, č. 4, s. 358–382. ISSN 0049-5123; SEDLÁŘ, Jaroslav; SEDLÁŘOVÁ, Jitka. *Slavonice*. Praha : Odeon, 1973. (= Památky. Řada Měst. památkové rezervace; sv. 25). Bez ISBN.

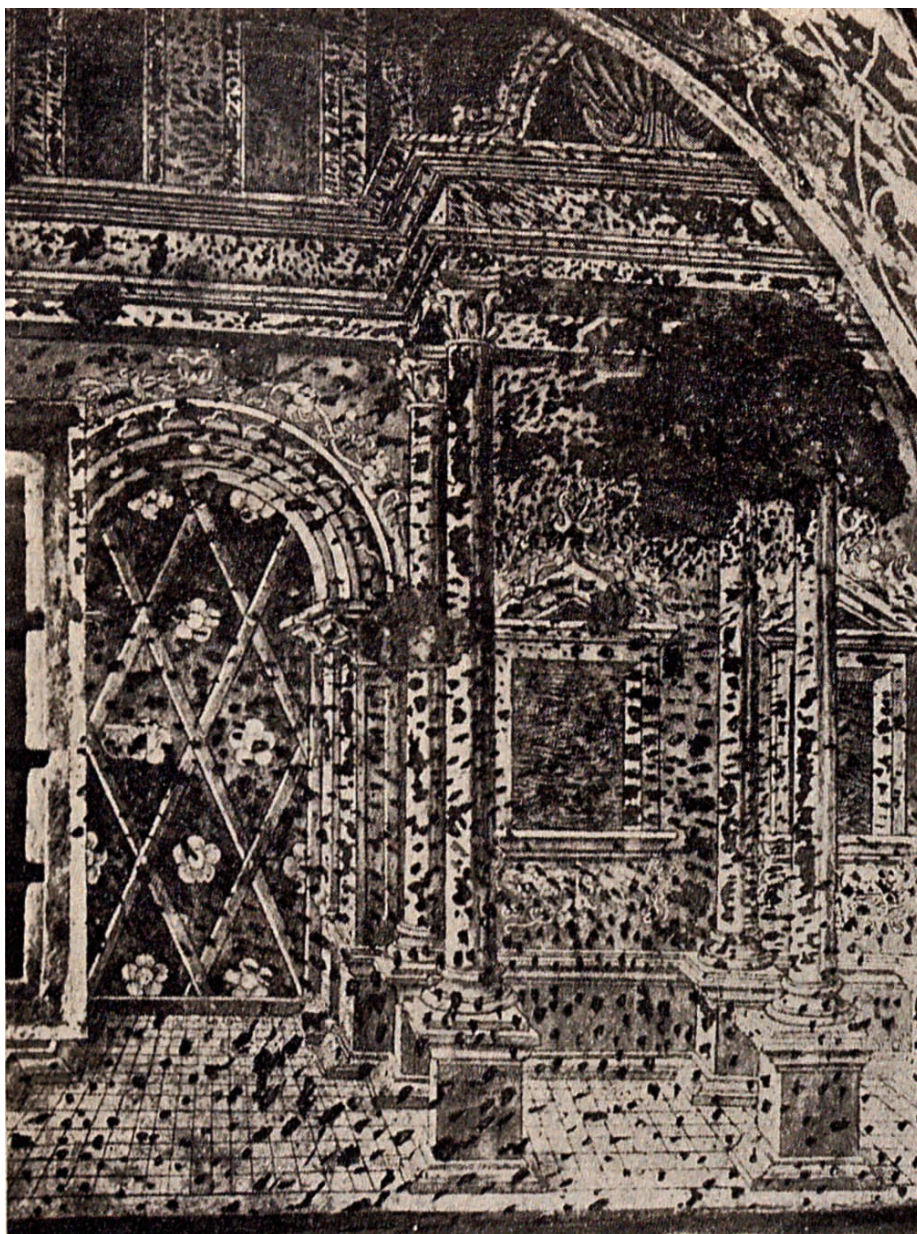
3 RICHTER, Václav. *Telč: městská památková rezervace a státní zámek*. Praha : Sportovní a turistické nakladatelství, 1958, 43 s. Publikace Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody. Bez ISBN.

4 Text na klenbě ve znění: „TATO KAPLA GEST WOKRZTAL-TOWANA / ZA UROZENEHO PANA PANA ZACHARIASSE HRADECKSE(H)O Z HRADCE/A NA TELCI NAIWISSI(H)O / KOMORNIKA MARKGRABSTWI MORAVSKEHO / LETHA PANII 1564 W NEDIELI DEN/SVATE(H)O GIRI RITIRZE BOZI(H)O.“

5 BLÁHA, Jiří; KYNCL, Tomáš. Přínos dendrochronologie pro poznání stavebních památek města Telče. *Průzkumy památek*. 2008, roč. 15, č. 2, s. 99–118. ISSN 1212-1487. Konkrétně se jedná o roky 1552–1553 nad hlavním sálem, Divadelním sálem, 1552–1555 nad tzv. Zbrojnicí, 1554–1555 nad spojovací chodbou, 1552–1553 nad bývalou černou kuchyní a krovu 1572–1573 nad vestavěnou novostavbou schodiště na nádvoří. Autoři také uvádějí stavební praxi na Vysočině, kdy dřevo kácené v zimních měsících sloužilo již pro příští stavební sezónu.

■ Poznámky

1 Samotné datum narození Zachariáše z Hradce se nedochovalo, pouze dle nepřímých údajů je klademe do zimních měsíců přelomu let 1527 a 1528. Prvorozený Jáchym dosáhl plnoletosti roku 1546 a ujal se rodového panství i za dosud nezletilého Zachariáše. Poté co dosáhl plnoletosti i on, došlo mezi bratry k úmluvě o rozdělení rodového majetku. Dělení bylo následně potvrzeno smlouvou z 26. září 1550, kdy starší Jáchym získal české domínium s Jindřichovým Hradcem a Zachariáš moravskou část panství s Telčí. Bližší literatura např. KOUKAL, Petr. Narození, sňatky, manželky a děti Zachariáše z Hradce a na Telči. *Vlastivědný sborník Vysočiny. Oddíl věd společenských*. Jihlava : Muzeum Vysočiny Jihlava, 1997, sv. 10, s. 41–63. ISSN 0507-1992; PÁNEK, Jaroslav. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552 = Die Reise des böhmischen Adels nach Italien in den Jahren*

1

Obr. 1. Telč (okr. Jihlava), zámek, Klenotnice, severní stěna po odkrytí, před restaurováním. 1940. (Převzato z V.D. [DVOŘÁKOVÁ, Vlasta]. *Opravy a konservace objevených sgrafit a maleb v zámku v Telči. Zprávy památkové péče. 1941, roč. 5, č. 6, s. 86. ISSN 1210-5538.*)

nách renesančními štíty, z nichž jižní s trpasličí galerií nesl ve sgrafitu letopočet 1553.⁶ Toto sgraffito bylo během oprav v 80. letech 20. století označeno za nepůvodní a překryto. Jižní část starého paláce s dnešní Zbrojnicí nesla ve své kratší části štít, který směřoval do tehdejšího předhradí. Torzo štítu je dochováno pod pultovou střechou současné arkádové chodby. Štít je dělen pilastry a doplněn sgrafity představujícími puklicová okna a pole s arabeskou.⁷ Po této stavební fázi, která odpovídá pozdně gotické tradici, se v 60. letech 16. století objevuje nový přístup k samotné stavbě.

Areál se rozšiřuje a vznikají nové monumentální prostory. S tímto architektonickým počinem je nejčastěji spojováno jméno Antonia Ericera Drizzana, po němž přichází pravděpodobně Baldassare Maggi. Rozsah prací obou architektů je vzhledem k absenci archivního materiálu neznámý.

Tzv. Klenotnice

Místnost o čtvercovém půdorysu se nachází v přízemí starého hradu. Stěny jsou zcela pokryty sgrafitem s iluzivní architekturou. Východní stěna je prolomena oknem a schodištěm, které vede do jihovýchodní věže se sklípkovou klenbou. Tato věž byla přestavěna současně se

■ Poznámky

⁶ Technika sgrafita se rozvinula v Toskánsku, kde se dochovaly i její nejstarší doklady z druhé poloviny 14. století.

V těchto svých počátcích sloužilo především jako náhrada architektonických stavebních článků. O sgrafitu jako druhu malířství se zmiňuje Giorgio Vasari (1511–1574) v traktátu *Le tecniche artistiche*: „O sgrafitech odolných proti vodě, kdo se zabývá jejich provedením a jak se dělají grotesky na fasádách. Malíři mají ještě jeden způsob malby, který je současně kresbou i malbou a nazývá se sgraffito. Používá se výlučně k výzdobě fasád domu a paláců, je rychle proveditelné a odolné proti vodě, neboť oproti kresbě jsou zde linie ryty železným nástrojem do omítkové vrstvy probarvené uhlím nebo jiným podobným materiálem.“ V českém prostředí se tato technika rozšířila ve druhé polovině 16. století, nejstarší datované sgraffito na našem území je nově přiřčeno slavonickému domu čp. 454. Jeho kvádřovaná fasáda nese letopočet 1545. Rokem 1547 je datováno sgraffito slavonického domu čp. 522 (Besídka, dříve čp. 90). Rokem následujícím je datováno další sgraffito na slavonickém domě čp. 518 (Fárův dům, dříve čp. 86). Takto časné se sgraffito objevuje i ve Znojmě, kde je na domě čp. 333 (dříve čp. 160) datováno rokem 1549, sgraffito je však dochováno torzálně. Tyto příklady zapadají časově do uměleckého dění v bavorsko-české oblasti. V Eggenburku je na domě čp. 1 (Gemaltes haus) datováno sgraffito rokem 1547. Radnice ve Zwettlu má sgrafitem ozdobenou fasádu datovanou 1549. V tomto bohatém uměleckém dění se v krátké době začalo i s přestavbou starého hradu v Telči, a proto nepřekvapí, že Zachariáš povolal stavebníky a umělce, kteří v oblasti měli významné postavení. Čerpáno z: NEJEDLÝ, Vratislav; PAVELEC, Petr. K historii a metodologickým otázkám restaurování sgrafit. *Zprávy památkové péče. 2003, roč. 63, č. 6, s. 373–388. ISSN 1210-5538*; PAVELEC, Petr. „Vo všelijakém rýsování“ v rožmberském dominiu. In BALOG, Peter et al. *Rožmberské: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*. České Budějovice : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2011. ISBN 978-80-85033-31-1. K šíření sgraffitové techniky z Itálie přes Švýcarsko do Podunají a Čech viz WASSER, Pavel. Sgraffito, úhel pohledu. Figurální výzdoba fasád 16. století v evropském kontextu determinujícím česká a moravská sgraffita. In ŘÍHOVÁ, Vladislava (ed.). *Sgraffito 16.–20. století: výzkum a restaurování: [příspěvky ze semináře Sgraffito 16.–20. století a workshopu Sgraffito Litomyšlského zámku, konaných 16. a 17. dubna 2009 v Kongresovém sále zámku Litomyšl ...* Pardubice : Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, 2009, s. 7–24. ISBN 978-80-7395-228-0; DVOŘÁKOVÁ, Vlasta; MACHÁLKOVÁ, Helena. Malovaná průčelí české pozdní gotiky a renesance. *Zprávy památkové péče. 1954, roč. 14, č. 2–3, s. 33–73. ISSN 1210-5538.*

⁷ Během oprav v letech 1981–1982 bylo zjištěno, že sgraffito na jižním štítě pochází z 19. století a v důsledku zchátralého stavu nebylo obnoveno. Mohlo však představovat kopii původního dekoru. Členění torza štítu pod pultovou střechou není nepodobné domu čp. 61 na nám. Zachariáše z Hradce. Převzato z KRATINOVÁ, V. et al., cit. v pozn. 1. K původnímu torzu štítu a jeho technice sgrafita blíže TEJMAR, Lumír. K vymýcení pověr o technice renesančních sgrafit. In ŘÍHOVÁ, V. (ed.), cit. v pozn. 6, s. 99–110. V publikacích i fotografie štítu.

2

starým palácem.⁸ Západní stěna je otevřena hlavním vchodem a jižní nese výklenek pravoúhlého skříňového typu, který porušuje celistvost zobrazené architektury. Klenba se tradičně uvádí jako imitace pergoly, která má svůj původ v italském umění.⁹ Nicméně na našem území měla silnou tradici výmalba tzv. zelených světnic, kde klenba byla pojata obdobným způsobem, jako změtí rozvilinových úponků. Toto nám dokládá jak vedlejší Hodovní síň, tak v torzu dochované malby na chodbě starého hradu, z které se vstupuje do těchto místností.¹⁰ V rozvilinách klenby se nachází několik okřídlených putti se štíty jednotlivých erbovních znamení zámeckých majitelů.

Sgrafita byla objevena roku 1940 a restaurována akademickým sochařem Antonínem Zeithamerem.¹¹ (obr. 1) Klenotnice je zmíněna v dobovém inventáři z roku 1589, který nechal po Zachariášově smrti zhotovit jeho synovec Adam II. z Hradce. V inventáři se místnost nazývá Zlatý pokoj, kde se nacházela stříbrná stolice a mnoho dalších stříbrných předmětů a peněz.¹² Dle této zprávy sloužila místnost jako jakási kunstkomoara, původní účel v postupně se rozrůstajícím areálu mohl být nicméně odlišný.

Výzdoba je provedena technikou sgrafita a doplněna malbou (sgraffito secco) v šedých tónech. Toto barevné provedení se objevuje i na klenbě tzv. Zbrojnice, která se také nachází v přízemí starého hradu a byla zdobena technikou fresco secco. Obdobně je pojata i sgrafitová fasáda domu čp. 61 na náměstí Zachariáše z Hradce v Telči, která nese vročení 1555.¹³ (obr. 3) Obdobná sgrafita jako na čp. 61 zdobila i rohový dům čp. 25 na styku ulic Hradební a Palackého. Tento dům roku 1655 vyhořel a byl přestavěn v barokním slohu. Po roce 1935 byla zbývající sgrafita od-

■ Poznámky

8 RICHTER, V., cit. v pozn. 3.

9 KRČÁLOVÁ, Jarmila. *Sgrafitová výzdoba zámku v Telči*. Praha : STN, 1954 (= Publikace Státní památkové správy. Sbírky na státních hradech a zámcích). Bez ISBN.

10 K tomuto tématu blíže KRÁSA, Josef. Nástěnné malby žirovnické zelené světnice. Příspěvek ke studiu pozdně gotické profánní malby. *Umění*. 1964, roč. 12, č. 3, s. 282–300. ISSN 0049-5123; NEJEDLÝ, Vratislav. K významu scény ze zvířecích bajek v Zelené světnici blatenského hradu. *Umění*. 1979, roč. 27, č. 1, s. 81–82. ISSN 0049-5123; Týž. K dobovému smyslu jihočeských zelených světnic. *Umění*. 1993, roč. 41, č. 3–4, s. 206–209. ISSN 0049-5123.

11 V.D. [DVOŘÁKOVÁ, Vlasta]. Opravy a konservace objevených sgrafit a maleb v zámku v Telči. *Zprávy památkové péče*. 1941, roč. 5, č. 6, s. 86. ISSN 1210-5538. Ve zprávě se uvádí tvrdost a zdravý stav renesanční omítky, která byla porušena pouze náseky a nečetnými trhlinami. Došlo k vytmelení záseků a trhlin a byly provedeny drobné retuše a doplňky pro vzhledovou ucelenost. Horní vrstva omítky (intonaco) byla místy v menších plochách setřena, ne však natolik, aby se nedala poznat souvislost kresby. Nápis na pamětní desce pod oknem zní: Opraveno za Leopolda hraběte / Podštatzký Lichtensteina, / Sochařem Antoninem Zeithamerem / L.P. 1940.

12 HRDLÍČKA, Josef. Nově objevený inventář renesančních interiérů v Telči z roku 1589. *Jihočeský sborník historický*. 1994, roč. 63, s. 178–184. ISSN 0323-004X.

13 Dům čp. 61 na náměstí Zachariáše z Hradce koupil roku 1532 pekař Michal, který byl od roku 1556 až do své smrti konšelem, případně purkmistrem; zemřel roku 1590. Dcera Kateřina byla provdána za německého purkabiho na zámku Kašpara Ondráčka. Michal dal dům přestavět a roku 1555 vyzdobit štít sgrafity, ta byla nejspíše vytvořena umělci působícími na zámku. Sgrafita byla odkryta a renovována roku 1951 A. Zeithamerem. Převzato z KRATINOVÁ, V. et al., cit. v pozn. 1.

3

4

Obr. 2. Slavonice (okr. Jindřichův Hradec), dům čp. 479, interiér patra, severní stěna. (Foto: Jan Salava, 2011).

Obr. 3. Telč (okr. Jihlava), dům čp. 61. (Foto: Gabriela Čapková, 2015)

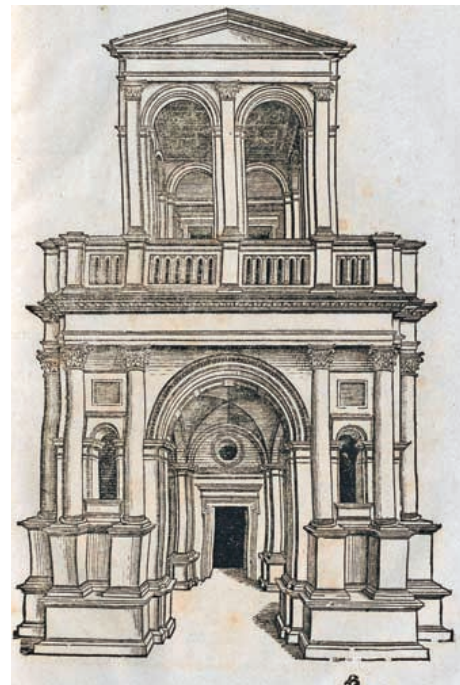
Obr. 4. Moravská Třebová (okr. Svitavy), radnice čp. 32. (Foto: Jan Salava, 2014)

5

Obr. 5. Telč (okr. Jihlava), zámek, Klenotnice, severní stěna. (Foto: Gabriela Čapková, 2015)

Obr. 6. Wyssenbach, Rudolf, grafický list. (Převzato z WYSSNBACH, R., cit. v pozn. 28)

6

straněna při úpravě prostor a fasády pro obchod firmy Bata.¹⁴

Přímou analogii k telčským malbám nalézáme ve slavonickém domě čp. 479 (dříve čp. 45). (obr. 2) Dům byl postaven v letech 1543–1549 Jörgem Oesterreicherem; ve vstupní síni s valenou klenbou se nachází nástěnná malba slavonického erbu s rokem 1546 a iniciálami stavebníka IKB. Plochostropá místnost v horním patře má stěny rozděleny iluzivní architekturou s obrazy z cyklu ze života Ježíše Krista.¹⁵ Nás nejvíce zaujme spodní vlys v podobě dřevěného táflování a systém pilastrů, které se svým stylem podobají telčským sgrafitům. Členěný portál v místnosti má vnoření 1549, nad malovanou trojúhelníkovou edikulou je mezi erbovními znaky Zachariáše z Hradce a Kateřiny z Valdštejna vnoření 1556, kdy vznikly samotné malby. V kruhovém otvoru edikuly je monogram MLE, monogram Leopolda Estreichera.¹⁶ Samotná technika kolorovaného sgrafita je ostatně telčským malbám nejbližší.¹⁷ Obdobnou technikou jsou vyzdobeny ve Slavonicích prostory domu čp. 480 (dříve čp. 46), který má v přízemí sgrafita panských erbů Zachariáše z Hradce a Kateřiny z Valdštejna, Kalvárii a segmentový pás při průčelí s mělkým kazetováním doplněným pětistými růžemi, a bývalé poštovní přepřahací stanice čp. 58, která má v prostoru se sklípkovou klenbou sgrafita panských

erbů a Kalvárii.¹⁸ Nápadnou podobu nalezneme také v budově radnice v Moravské Třebové. (obr. 4) Město patřilo téměř celé 16. století pánům z Boskovic a radniční budova byla postavena v poslední čtvrtině 15. století. Roku 1509 shořela a poté byla postavena nová, zděná, která je jádrem současné stavby. Po dalším požáru roku 1541 pracoval na přestavbě Vlach Ondřej Pfoff (Andrea Pfoff).¹⁹ Roku 1559 probíhaly stavební úpravy na dvorní části budovy; letopočet 1564 je vyryt na konzole síťové hřebínkové klenby horního mázhauzu a zaklenuty byly i další místnosti v patře. Při této přestavbě vzniklo dvorní křídlo s arkádovou chodbou v patře, datované sgrafitovým nápisem do roku 1565. Budova byla následně roku 1569 rozšířena o valeně klenutý prostor

■ Poznámky

14 RAMPULA, Josef. *Domy v Telči*. Telč : Drdácký-Aristocrat, 1999 (= Historie a ochrana kulturního dědictví; sv. 1). ISBN 80-901118-7-4. S. 118; BERINGER, Jan; JANOUŠEK, Jaroslav. Město a panství Telč. In DRDÁCKÝ, Miloš (ed.). *Dějiny Telče v díle místních historiků*. Telč : Drdácký-Aristocrat, 2004, II–5 (= Historie a ochrana kulturního dědictví, sv. 2). ISBN 80-901118-8-2; RAMPULA, Josef. Telč – původ a vývoj náměstí. In tamtéž, s. IV–26. Od roku 1541 byl majitelem domu Pavel Ruth, který zaujímal ve správě města od roku 1544 místo konšela a purkmistra, v letech 1561–1564 byl městským či ložním rychtářem a v letech 1571–1578 primátorem města Telč. Sgrafita na fasádě byla figurální s biblickými nápisy, dům měl štít, který byl obdobou štítu domu čp. 61, a sgrafita také nesla dataci 1555.

15 Jedná se o didakticko-náboženské výjevy, které jsou v oblíbenosti převážně u protestantských objednatelů, např. Křest Krista, Svatba v Káni, Podobenství o dělnících na vinici či Podobenství o rozsévání aj. Výjevy vycházejí z frankfurtského vydání bible z roku 1551.

16 DVOŘÁKOVÁ, V.; MACHÁLKOVÁ, H., cit. v pozn. 6; SEDLÁŘ, J.; SEDLÁŘOVÁ, J., cit. v pozn. 2; B. a. Dačicko, Slavonicko, Telčsko. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2005 (= Edice Vysočiny. Vlastivěda moravská. Řada topografická; sv. 70. Vlastivěda moravská. Nová řada; sv. 2). ISBN 80-7275-059-3.

17 HOFTICHOVÁ, Petra. *Slavonice: městská památková rezervace*. Slavonice : Slavonická renesanční společnost, 1997. ISBN 80-238-4771-6. S. 20.

18 Oba domy jsou dílem Leopolda Estreichera, který zde zanechal svou mistrovskou značku i monogram MLE. Poštovní přepřahací stanice čp. 58 vznikla z dřívějšího panského dvora krátce před rokem 1560. SEDLÁŘ, J.; SEDLÁŘOVÁ, J., cit. v pozn. 2. Autoři uvádějí inspiraci sgrafity čp. 480 pro fasádu domu čp. 460, především v použití zelené a šedé šikaly a obdobných architektonických detailů. Ke srovnání architektonických prvků na fasádě lze uvést ještě příklady slavonických domů čp. 518 (dříve čp. 86) s datací 1548 a čp. 522 (dříve čp. 90) s datací 1547 nebo v Telči s rohovým domem čp. 15 na náměstí Zachariáše z Hradce, časově vřazeném do druhé poloviny 16. století.

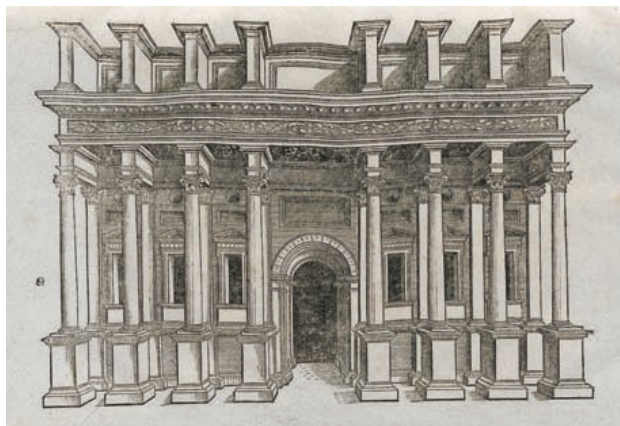
19 Ondřej Pfoff byl současník Leopolda Estreichera, od roku 1543 působil v Moravské Třebové, poddanském městě pánů z Boskovic. Na radnici zaklenul místnosti hřebínkovými klenbami síťových a hvězdových tvarů, práce na radnici byly skončeny roku 1564. Do konce 60. let klenul vstupní síně měšťanských domů. Převzato z RADOVÁ, Milada a RADA, Oldřich. *Kniha o sklípkových klenbách*. Praha : Jajna, 1998. ISBN 80-901743-7-X. S. 100.

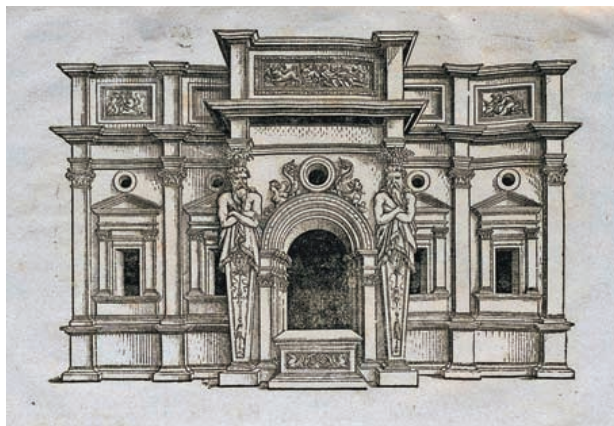
7

9

8

10

Obr. 7. Telč (okr. Jihlava), zámek. Klenotnice, stěna mezi oknem a schodištěm. (Foto: Gabriela Čapková, 2015)

Obr. 8. Wyssenbach, Rudolf, grafický list, (Převzato z WYSSENBACH, R., cit. v pozn. 28)

Obr. 9. Telč (okr. Jihlava), zámek. Klenotnice, západní stěna. (Foto: Gabriela Čapková, 2015)

Obr. 10. Wyssenbach, Rudolf, grafický list, (Převzato z WYSSENBACH, R., cit. v pozn. 28)

nad průchodem mezi radnicí a sousedním domem čp. 33.²⁰ Roku 1954 byly v místnosti prvního patra objeveny (a téhož roku restaurovány) renesanční malby technikou fresco secco představující alegorie víry, naděje, sprave-

dnosti a síly a rozměrná malba Šalamounova soudu.²¹ Nás na těchto malbách zaujmou především jejich architektonické články a forma iluzivního táfování, které jsou velmi blízké sgrafitům ze Slavonic a Telče. Samotné zadatování maleb chybí, nalezen byl pouze fragment nápisové pásky ve střední lunetě s prvními číslicemi letopočtu 15...

Grafické předlohy

Od 50. let 20. století se okruh českých historiků umění soustavně zabýval hledáním předloh pro nástěnné malby, sgrafita či štuky. Ty byly nalézány především v dílech německých kleinmeistrů (Hans Sebald Beham, Barthel Be-

■ Poznámky

20 KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl 4. Ml-Pan*. Praha : Libri, 2000. ISBN 80-85983-12-5; KIBIC, Karel; FIŠERA, Zdeněk. *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska. 1. díl*. Praha : Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-438-8. Roku 1721 budova znovu vyhořela a pět let nato vyhořela věž, která byla nejprve zastřešena provizorně a následně roku 1764 ji Johann Franz Breizinger opatřil barokní bání.

21 SAMEK, Bohumil. *Renesanční radnice v Moravské Třebové. Zprávy památkové péče*. 1957, roč. 17, č. 3–4, s. 174–180. ISSN 1210-5538.

11

12

13

ham, Georg Pencz, Heinrich Aldegrever ad.), Virgila Solise a holandských grafiků (Cornelis Cort, Philip Galle ad.).²² Jako první uvádí pro Klenotnici možnou předlohu Jarmila Krčálová, která si povšimla shody v podobě hermovek na západní vstupní stěně s grafickým listem od Hanse Holbeina.²³ Myšlenka použití této předlohy se následně tradovala mezi dalšími badateli, kteří se zaměřili na určení předlohového materiálu. Jak si následně ukážeme, je tato myšlenka mylná. Roku 1996 publikovala dosud nejrozsáhlejší a nejobvčetnější článek ke Klenotnici Marie Mžýková, která v něm shrnula výsledky vědeckého úkolu z let 1985–1989. Jako první uvádí předlohový materiál pro sever-

ní stěnu místnosti v díle švýcarského rytce Rudolfa Wyssenbacha. (obr. 5) Zdroj listu uvádí z titulu *Contrafacture mancherley schönen gebeüwen* s rokem vydání 1566. K tomuto roku následně přihlíží jako k upřesňujícímu údaji pro vznik samotných maleb.²⁴ Do jejího objevu byly malby dávány do souvislosti s vedlejší Hodovní síní s vročením 1553 a dopisem z roku 1554, v němž Zachariáš žádá svého bratra Jáchyma o zpětné posláni malíře Nikla (Mikuláše).²⁵

Sgrafitář předlohový list pro stěnu Klenotnice rozdělil a využil jeho výškovou dispozici pro rozšíření malované architektury do stran. Největší část stěny zaujímá spodní etáž se vchodem, která má podobu vítězného oblouku.

Obr. 11. Wyssenbach, Rudolf, grafický list, (Převzato z WYSSENBACH, R., cit. v pozn. 28)

Obr. 12. Wyssenbach, Rudolf, grafický list, (Převzato z WYSSENBACH, R., cit. v pozn. 28)

Obr. 13. Telč (okr. Jihlava), zámek. Velký hodovní sál (*Divadelní sál*), severní stěna s otopným tělesem. (Foto: Taidna Binková, Jan Stárek, 2015)

Nad hlavním vstupem malované architektury se nachází dvojice erbů Zachariáše z Hradce a Kateřiny z Valdštejna. Grafický list, se kterým pracovala Mžýková, vyšel v samostatné autorově edici již roku 1561 v Zürichu u Jacopa a Thobiase Gessnera. (obr. 6) Celý název knihy zní *Wunderbarliche kostliche Gemäلت ouch eigentliche Contrafacturen mancherley schönen gebeüwen welcher etlich vormals jm truck außgegangen, etlich aber erst yetz neüwlich*

■ Poznámky

22 LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, Milada. Ohlas Solisových dřevorytů v českém renesančním malířství. In *Umění věků: sborník k 70. narozeninám profesora Dra Josefa Cibulky*. Praha: ÚCN, 1957, s. 96–104. Bez ISBN; Táž. Ještě k předlohám Virgila Solise. *Umění*. 1959, roč. 7, č. 1, s. 66–67. ISSN 0049-5123; Táž. K otázce předloh pro sgrafita zámku v Telči. *Umění*. 1959, roč. 7, č. 4, s. 402–403. ISSN 0049-5123. Zde upozornila na cyklus sedmi neřestí od Heinricha Aldegrevera, který posloužil za vzor cyklu pro Hodovní sál v přízemí starého hradu; KRČÁLOVÁ, Jarmila. Grafika a naše renesanční nástěnná malba. *Umění*. 1962, roč. 10, č. 3, s. 276–282. ISSN 0049-5123; LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, Milada. Grafická předloha a její význam při restaurování maleb a sgrafit. *Památková péče*. 1971, roč. 31, č. 1, s. 4–16. ISBN 80-85787-61-X.

23 KRČÁLOVÁ, J., cit. v pozn. 9. Upozornila především na některé předlohy pro Hodovní sál v díle Virgila Solise.

24 MŽYKOVÁ, Marie. Sgrafitová architektonická výzdoba tzv. klenotnice zámku v Telči. *Zprávy památkové péče*. 1996, roč. 56, č. 5/6, s. 145–153. ISSN 1210-5538. V průběhu psaní diplomové práce se mi podařilo nalézt cyklus 16 grafických listů Rudolfa Wyssenbacha, který následně upřesňuje samotný vznik sgrafitové výzdoby. SALAVA, Jan. Rodová a osobní prezentace Zachariáše z Hradce v zámecké rezidenci v Telči. Praha, 2011. 241 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 30-05–2011.

25 BŮŽEK, V.; HRDLÍČKA, J., cit. v pozn. 1. V dopise bratru Jáchymovi z 11. 7. 1554 se Zachariáš zmiňuje o malíři, který má na zámku v Jindřichově Hradci malovat nějakou světnici. „O malíře, budete-li moci jej na tu světnici zjednat, postarejte se, prosím, a když Vám dodělá, vypravte jej zas ke mně...“ 10. 8. 1554 posílá Zachariáš dopis Jáchymovi, ve kterém žádá o zaslání malíře zpět: „...Nykle malíře, prosím, tím spíš ke mně vypravte, nebo ste mi pravili, že jeho jen na tři dny potřebovat budete, ... již ho na dvě neděle máte, nebo mi ho taky potřeba jest...“

14

15

herzu gethon vnnd an tag gegeben worden, allen Schreyneren, Steinmetzen, Maleren, Goldschmyden vnd anderen künstleren sehr nutzlich vnd güt.²⁶ Tento titul obsahuje šestnáct grafických listů zobrazujících rozličné architektonické kompozice. Z něho se podařilo identifikovat další dosud nezjištěné předlohy pro zbývající stěny místnosti. (obr. 7, 8) Tím byla také vyloučena dlouho tradovaná myšlenka použití grafického listu Hanse Holbeina pro západní vstupní stěnu. (obr. 9, 10) Knižní titul z roku 1561 má na předposledním grafickém listě monogramy spojených písmen RW a IW, s udáním roku vzniku 1558, kdy číslice 15 je nad monogramem RW a číslice 58 nad IW. Monogram RW udává jméno Rudolfa Wyssenbacha a monogram IW jméno bratra Jeremiá-

še Wyssenbacha.²⁷ (obr. 11) Letopočet nám udává vznik cyklu či jeho části již v roce 1558. Zde se nám tedy možná hranice post quem posouvá až na konec 50. let. V Allgemeines Künstler-Lexikon je pod heslem Hans Blum uvedena spolupráce s bratry Wyssenbachovými na titulu *Antiquitates architectonicae, Alley alte, wolbewärte architecturstück...*, *Architectura antiqua* z roku 1558.²⁸ Tato kniha byla vydána u Jacopa a Thobiase Gessnera.²⁹ Nicméně ani rok 1558 nelze považovat za počáteční bod vzniku samotného cyklu, neboť jeden z listů nese na vstupním portálu architektury v roce 1545. (obr. 12) Do tohoto roku se klade vznik deseti listů.³⁰ Druhá část cyklu vznikla tedy nejspíše roku 1558 a kompletní série byla použita pro zmíněnou knihu Hanse Blu-

Obr. 14. Telč (okr. Jihlava), zámek. Klenotnice, jižní stěna. (Foto: Gabriela Čápková, 2015)

Obr. 15. Wyssenbach, Rudolf, grafický list, (Převzato z WYSSENBACH, R., cit. v pozn. 28)

ma. Poté byl roku 1561 cyklus vydán samostatně autorem jako exemplum.

K přibližné dataci vzniku sgrafit nám může posloužit list použitý pro severní stěnu Klenotnice. Ten byl zřejmě předlohou k masivní architektuře otopného tělesa Divadelního sálu (Velký hodovní sál) druhého patra starého paláce.³¹ (obr. 13) Pavel Kasík část výmalby sálu, rodový cyklus erbů obíhajících pod kazetovým stropem, klade do rozmezí ledna 1556 a února 1557.³² Na otop-

■ Poznámky

26 Rudolf Wyssenbach. *Wunderbarliche kostliche Gemäلت...* Zurich, 1561. [cit. 12. února 2010]. Dostupné z WWW: <http://bildsuche.digitale-sammlungen.de/?c=viewer&bandnummer=bsb00006628&pimage=00001&v=100&einzelsegmentsuche=&mehrsegmentsuche=&l=e> n Bez ISBN.

27 První, kdo spojil oba monogramy s bratry Wyssenbachovými, byl Ernst May. MAY, Ernst. *Hans Blum von Lohr am Main, Ein Bautheretiker der deutschen Renaissance, Studien zur deutschen Kunstgeschichte*. Strassburg 1910. Bez ISBN.

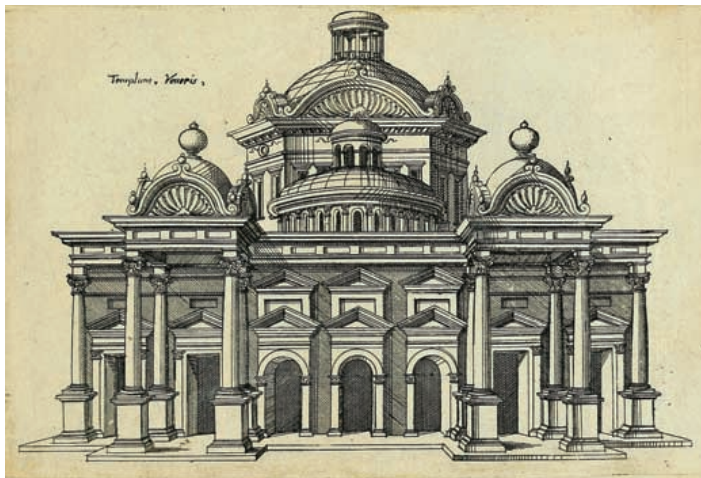
28 MEISSNER, Günter (ed.). *Saur allgemeines Künstlerlexikon: die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*. Bd. 11, Biklar-Bobrov. München : Saur, 1995. 680 s. ISBN 3-598-22861-9. Autor hesla Dankmar Trier.

29 TURNER, Jane (ed.). *The Dictionary of Art*. 4, *Biardeau to Brüggemann*. New York : Grove, 1996. 929 s. ISBN 1-884446-00-0. Autor hesla M. J. T. M. Stompé.

30 JESSEN, Peter. *Der Ornamentstich: Geschichte der Vorlagen des Kunsthandwerks seit dem Mittelalter*. Berlin : Verlag für Kunst und Wissenschaft, 1920. 384 s. Bez ISBN; ISLER DE JONGH, Ariane. *Les cadres architecturaux dans les vitraux suisses aux 16 et 17 siècles: questions d'iconographie et de scénographie*. In *Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte* 2002, roč. 59, č. 1, s. 25–40. ISSN 0044-3476.

31 KRATINOVÁ, V.; SAMEK, B.; STEHLÍK, M., cit. v pozn. 1.

32 KASÍK, Stanislav. *Heraldická výzdoba velkého hodovního sálu na zámku v Telči. Heraldika a genealogie: zpravodaj České heraldické a genealogické společnosti*. 1994, roč. 27, č. 1, s. 1–48. ISSN 0232-0304. Autor ve své studii dokazuje, že erbovní řada pod dřevěným stropem počíná od Zachariášova praděda, Jana z Hradce, zv. „Telecký“, který vládl samostatně na Telči v polovině 15. století. V páru je zobrazen erb jeho manželky Kateřiny ze Šternberka. Následuje jeho syn a Zachariášův děd Jindřich, s manželkami Eliškou ze Šternberka, Magdalenou z Gleichen, Anežkou z Cimburka a Annou z Minsterberka. Jižní stěna je již započata rodiči Zachariášovými, Adamem z Hradce a Annou z Rožmitálu a dále rodiči Anny. Následuje Zachariášův bratr Jáchym se svou manželkou Annou

16

Obr. 16. Du Cerceau I., Jacques Androuet, grafický list, (Převzato z DU CERCEAU I., J. A., cit. v pozn. 38).

Obr. 17. Du Cerceau I., Jacques Androuet, grafický list, (Převzato z DU CERCEAU I., J. A., cit. v pozn. 38).

ném tělese se nachází velká erbovní kartuše, kterou je započata celá genealogická řada. Díky jeho zjištění se zdá být pravděpodobné využití prvotního Wyssenbachova cyklu z roku 1545.

Ondřej Jakubec v souvislosti s Klenotnicí uvádí grafické dílo Jacquese Androueta du Cerceau I. z jeho knihy *Qvoniám apud veteres alio structurae genere templi fuerunt aedificata*, vydanou roku 1550.³³ V díle tohoto francouzského teoretika architektury nalezneme u šestice listů shodu s listy rytými Rudolfem Wyssenbachem.³⁴ Tato shoda se vykládá jako Wyssenbachova znalost díla Du Cerceaua.³⁵ Uvedený titul byl vydán roku 1550 v Orléans jako *Jacobus Androuetius du Cerceau lectoribus s. Qvoniám apud veteres alio structurae genere templi fuerunt aedificata, quam ea quae nostra aetate passim conspiciuntur: non invicundum fore studiosis antiquitatis, nec a meo instituto alienum existimavi si formam ipsam et tanquam faciem illorum videntem quibuslibet exhiberem [...]*.³⁶ Z šestice shodných listů posloužil přímo jeden jako předlohový obraz pro jižní stěnu Klenotnice. (obr. 14, 15) U Du Cerceaua má stavba přepis *Templum Veneris* (chrám Venušin), jedná se tedy o hypotetickou rekonstrukci chrámu antické bohyně lásky Venuše. (obr. 16) Na dalším shodném listě čteme přepis *Templum Iovis* (chrám Jupiterův). (obr. 19) Ve Wyssenbachově verzi se na kladí hlavního vchodu této stavby nachází letopočet 1545. Shodu najdeme i v listě, kde bratři Wyssenbachové zanechali své monogramy s letopočtem 1558. (obr. 17)

Oproti předlohám obsahují sgrafita několik změn, které nejsou dány přizpůsobením prostoru stěny ani zjednodušením předloh. Odliš-

nost se ukazuje především v přidání kruhových otvorů, tzv. okulů. Obdobných okulů si nicméně povšimneme na jiných listech z cyklu. Oproti předlohám je rozdíl i v hojném využití arabesky na plochách architektury, mnohde doplněné o květy pětilisté růže (erbovní znamení pánů z Hradce). Nejpodstatnější změnou jsou však uzavřené dveře, které nás navádějí k určitému osobnímu, až intimnímu významu místnosti. K podobnému výkladu nás vede i putto vyobrazené na západní stěně. Ten drží kartuši s erbovním znamením Kateřiny z Valdštejna a druhou rukou se dotýká koše s plody, který má na hlavě jedna z hermovek. Tento prvek vykládá Mžková jako přání plodnosti pro manželku.³⁷ K symbolickému významu zavřených dveří nás můžou vést i místnosti, které jsou za onou zdí. Za jižní stěnou s vyobrazením chrámu se nachází hradní kaple sv. Jiří. Za severní stěnou s vyobrazením vítězného oblouku je tzv. Hodovní sál se sgrafity lovů, sedmerem neřestí, Herodovou hostinou se stětím Jana Křtitele a Orfeem hrajícím zvířatům. V místnosti si povšimneme dvou prvků, které nás mohou odkazovat k tradici zobrazování architektonické kulisy na našem území. Jsou jimi malovaná goticky pojatá žebra na klenbě, která jsou ve svém vrcholu přesečnuta a překřížena. V okenní špaletě je na záklenku malba kroužené klenby na režném zdivu. Tyto motivy se nenacházejí na žádném z listů Wyssenba-

■ Poznámky

z Rožmberka a dvojice erbů jejích rodičů. Západní stěna je započata samotným Zachariášem a manželkou Kateřinou z Valdštejna a následně jejími rodiči. Erbovní řada pokračuje Zachariášovou tetou Annou z Hradce a jejím druhým a třetím manželem. Pak erby pokračují Zachariášovou sestrou Alžbětou z Hradce s manželem Divišem Slavatou z Chlumu a Košumberka a pokračují sestrou Jáchymovou manželkou Bohunkou z Rožmberka s manželem Janem ml. Popelem z Lobkovic. Poslední dva erby se odkazují snad

17

k Evě z Rožmberka, sestře Jáchymovy manželky Anny. Poslední znak by mohl odkazovat k Václavu Meziříčskému z Lomnice, který byl druhým manželem Kateřiny ze Šternberka, vdovy po Janu „Teleckém“ z Hradce. Dle autora musela výmalba vzniknout mezi lednem 1556 a únorem 1557, mezi svatbami Bohunky z Rožmberka s Janem z Lobkovic a Kateřiny z Brunšviku s Vilémem z Rožmberka, kteří jsou zachyceni v genealogické řadě.

33 KROUPA, Jiří; JAKUBEC, Ondřej. *Telč: historické centrum*. Praha: Foibos Books, 2013 (= Světové památky UNESCO). ISBN 978-80-87073-70-4. Konkrétně uvádí dva listy s vyobrazením Chrámu Venuše (*Templum Veneris*) a Chrámu Míru (*Templum Pacis*). Uvádí také šíření těchto předlohových listů prostřednictvím bratrů Johanna a Rudolpha Wyssenbacha roku 1558.

34 Jacques Androuet Du Cerceau I. (? Paříž, kol. 1515–? Annecy, 1585) byl francouzský rytec, autor traktátů a architekt. V 30. letech 16. století navštívil Itálii. Jeho pravděpodobně první knihou je *Exempla arcuum* s 25 tisky triumfálních oblouků, která byla vydána v Orléans roku 1549. Roku 1559 se usazuje v Paříži a vydává knihy s antickou architekturou a ornamentem. Této roku věnuje Jindřichu II., francouzskému králi, první ze tří knih věnovaných architektuře. Tyto knihy výrazně přispěly k šíření nového slohu. TURNER, Jane (ed.). *The Dictionary of Art. 9, Diploma work to Egypt, ancient*. New York: Grove, 1996. ISBN 1-884446-00-0. Autorka hesla Naomi Miller.

35 ISLER DE JONGH, A., cit. v pozn. 32; BYRNE, Janet. S. *Renaissance Ornament Prints and Drawings*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 1981. ISBN 0-87099-288-0.

36 Jacques Androuet De Cerceau. *Jacobus Androuetius du Cerceau lectoribus s. Qvoniám [...]*. Orléans, 1550. [cit. 16. května 2010]. Dostupné z WWW: <http://bibliothèque-numerique.inha.fr/collection/360-temple-antiques-termes-et-caractéristiques/?n=3> Bez ISBN.

37 MŽKOVÁ, M., cit. v pozn. 26., zde také více o motivu zavřených dveří. BARTLOVÁ, Milena; CHAMONIKOLA, Kaliope (eds.). *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II*. Brno: Moravská galerie, 1999. ISBN 80-7027-097-7. Autoři se v příslušném hesle odkazují k dataci Mžkové a význam místnosti dávají do souvislosti s klauzurou či gynaeceem.

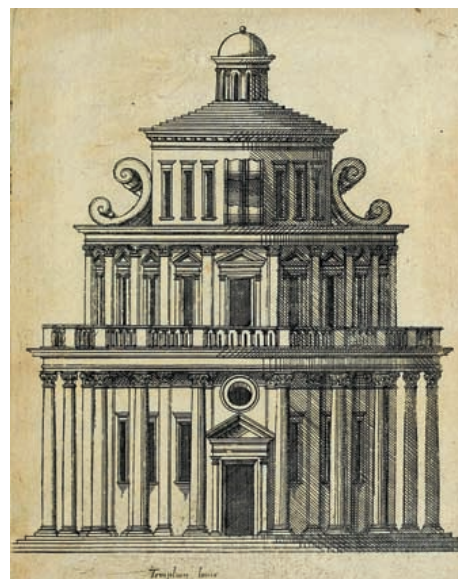
18

chova cyklu a zavádějí nás do pozdně gotické tradice, v níž lze vytušit i umělcovo ukotvení. Tato „historizující“ zobrazení však mohla mít ještě jeden zásadní výklad, který má vzhledem k ikonografii sídla své opodstatnění. Tomáš Knoz ve své stati Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků naznačil, že obdobné historické či archaické motivy souvisí s pamětí sídla a šlechticem, který onu paměť přejímá za svou vlastní.³⁸ Ve Velkém hodovním sále (Divadelní sál) je erbovní genealogická řada započata Janem IV. Teleckým z Hradce, Zachariášovým pradědem, před Zachariášem posledním samostatným vládcem na Telči. Zachariáš by zde tedy mohl navazovat na dědictví svého praděda, který na Telči vládl do své smrti roku 1452.³⁹

Závěrem

Díky novému časovému určení předlohového materiálu můžeme s nadsázkou uvažovat, že pro telčské malby bylo použito primárního

desetilistého cyklu z roku 1545. Tudíž hypotézu o autorství malíře Nikla (Mikuláše) lze stále považovat za adekvátní. Zde musím uvést, že nejsem obeznámen s tím, jaké listy tento původní cyklus obsahoval a zda v něm byly obsaženy všechny architektury, které posloužily za vzor v Telči. Reálně se jeví vznik maleb na přelomu desetiletí nebo počátku let 60. K ukotvení vzniku sgrafit do první stavební fáze s využitím místních umělců nás může zavést i podoba erbu Zachariáše z Hradce na severní stěně, který je obdobou erbu z vedlejší Hodovní síně (1553), vytesaného erbu na nádvoří starého hradu (1554) a erbu z místnosti slavonického domu čp. 479 (1556), kdy štít je čtvrcený, v prvním poli je pětilistá růže, druhé pole je půleno, třetí s majuskulním M s korunkou a čtvrtém pole s kotvou. Na štítě je přilba s fanfrnochy a v klenotu mezi křídly vavřínový věnec s pětilistými růžemi. V kapli sv. Jiří (1564) je ve štku provedený Zachariášův erb, který doznal povýšení. V srdečním štítu

19

Obr. 18. Telč (okr. Jihlava), zámek. Klenotnice, celkový pohled. (Foto: Gabriela Čapková, 2015)

Obr. 19. Du Cerceau I., Jacques Androuet, grafický list, (Převzato z DU CERCEAU I., J. A., cit. v pozn. 38).

se nachází pětilistá růže, v prvním poli vavřínový věnec s květy pětilisté růže, druhé pole je půleno, třetí nese majuskulní M s korunkou a čtvrté pole kotvu. Přilba je s fanfrnochy, v klenotu mezi křídly vavřínový věnec. Totožný erb s pětilistou růžicí v srdečním štítu se nachází nad průjezdem tzv. jižního paláce s dedikačním nápisem určujícím stavbu do let 1566–1568. Důvodem povýšení hradeckého erbu mohlo být udělení Zlatého rouna Jáchymovi z Hradce roku 1561.

■ Poznámky

38 KNOZ, Tomáš. Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků. In BŮŽEK Václav; KRÁL, Pavel (eds.). *Paměť urozenosti*. Praha : NLN, 2007, s. 23–36. ISBN 978-80-7106-928-7.

39 K tomuto tématu blíže KŘÍŽOVÁ, Květa. K některým částem výzdoby renesančních interiérů zámku v Telči. *Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody*. 1979, roč. 4, č. 9, s. 534–540. ISSN 0139-9853; LEDVINKA, V., cit. v pozn. 1. Naposledy se k tomuto tématu vyjádřili MACH, Pavel; SALAVA, Jan. Renesanční sídlo Zachariáše z Hradce na Telči v druhé polovině 16. století. *Zprávy památkové péče*. 2012, roč. 72, č. 4, s. 258–264. ISSN 1210-5538; KROUPA, J.; JAKUBEC, O., cit. v pozn. 23